

3. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» // Сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua>

4. Основні завдання УКП // ГУНП в Миколаївській області [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.mk.npu.gov.ua>

5. Халілев Р. А. Проблеми діяльності сил ОРД ОВС у сфері протидії злочинності // Форум права. – 2010. – №2. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://irbis-nbuv.gov.ua>

Безверха Д.І.

курсант ФПФОДР

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Шинкаренко І.Р.

кандидат юридичних наук, професор,
професор кафедри оперативно-розшукової
діяльності та спеціальної техніки ФПФПКП
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІ ЗАХОДИ: ПРАВОВІ ЗАСАДИ ТА СТАНДАРТИ ВИКОРИСТАННЯ

У чинному Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність» відсутні окремі положення, що визначають поняття та вичерпний перелік оперативно-розшукових заходів (ОРЗ), як це має місце, наприклад, у законодавстві про оперативно-розшукову діяльність окремих країн СНД та Балтії [1].

Однак, в окремих статтях Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», наголошується на їхньому здійсненні.

Наприклад, ст. 7 цього закону вказано, що підрозділи, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, зобов'язані у межах своїх повноважень відповідно до законів, що становлять правову основу оперативно-розшукової діяльності, вживати необхідних оперативно-розшукових заходів (ОРЗ) щодо попередження, своєчасного виявлення і припинення злочинів та викриття причин і умов, які сприяють вчиненню злочинів, здійснювати профілактику правопорушень.

В той же час, серед вчених і досі залишається відкритою дискусія з приводу, що саме мається на увазі під ОРЗ. Першочерговим питанням постає, законність здійснення спеціальних (оперативно-розшукових) заходів пов'язаних з обмеженням прав і свобод людини під час негласного поліцейського та досудового розслідування.

Парламентська Асамблея Ради Європи зазначила, що «необхідно створити нормативно-правову базу національного та міжнародного рівня, що забезпечить захист прав людини, особливо права на повагу до особистого життя» [2].

Таким чином основою вирішення питання щодо можливості використання означених заходів є вимога ЄСПЛ, що втручання у право на повагу до особистого життя може бути виправданим лише тоді, коли воно відбувається «згідно із законом». Друга умова, передбачає реалізацію у положеннях національного законодавства принципу верховенства права, що прямо зазначено у Преамбулі до Конвенції і є невід'ємною складовою об'єкта й цілей статті 8. Таким чином, закон повинен задовольняти критерію доступності для відповідної особи та передбачуваним щодо його наслідків [3, п. 228]. Передбачення та введення нових видів оперативно-розшукових заходів відомчими нормативними актами, що мають відповідні грифи загального та обмеженого користування йде в супереч зі стандартами ЄСПЛ.

Наступна вимога ЄСПЛ, слідчі та спеціальні заходи, що призводять до втручання у права людини, можуть використовуватися лише для розслідування тяжких та особливо тяжких злочинів [4].

Так, ЄСПЛ розкритикував уряд-відповідача за перехоплення телефонних розмов для розслідування дрібної кишенькової крадіжки [3, п. 244].

Аналогічні прогалини й у законодавстві інших країн. Так у Франції відсутня норма щодо визначення видів злочинів, для розслідування яких дозволяється прослуховувати телефонні розмови, що є порушенням ст. 8 Конвенції [5].

Основною вимогою ЄСПЛ щодо здійснення ОРЗ, які обмежують права і свободи людини є наявність парламентського, судового та громадського контролю на етапі визначення підстав на проведення заходів та після їхнього закінчення [3, п. 233].

Окрім означеного фактично у законодавстві більшості країн Європи та пострадянського простору розкривається поняття спеціальних-негласних-оперативних-розшукових заходів. Наприклад, закони Латвії, Литви, Естонії та країн СНД «Про оперативно-розшукову діяльність» передбачають норми, що розкривають зміст оперативно-розшукових дій та заходів:

1. Оперативні дії – використання засобів і методів оперативної діяльності (Литва).

2. Оперативно-розшуковий захід – дія уповноваженого у встановленому законом порядку державного органу або посадовця, який забезпечує в межах своїх компетенцій виконання завдань (Грузія).

3. Оперативно-розшуковий захід – це дії органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, в межах своєї компетенції, спрямовані на рішення завдань, передбачених оперативно-розшуковим законодавством (Казахстан).

4. Спеціальні (прихований збір даних особами, що беруть участь в ро-

зшуковій діяльності і залученими до цієї діяльності; прихований збір порівняльних даних, прихований огляд документів і предметів і проведення первинних досліджень; приховане спостереження) та виняткові (приховане встановлення ідентичності особи, приховане проникнення в житлові приміщення, інші будівлі і споруди, інші володіння, робочі місця, а також в транспортні засоби з метою збору і запису інформації і встановлення необхідних для цього допоміжних технічних засобів; прихований догляд поштових відправлень; прослуховування і запис повідомлень і іншої інформації, що передаються по телеграфу, телефону або іншим технічним каналам зв'язку загального користування) розшукові дії (Естонія).

КПК Латвійської Республіки визначає у статті 215 – Види спеціальних слідчих дій, а саме: контроль легальної кореспонденції; контроль засобів зв'язку; контроль даних, що знаходяться в електронній інформаційній системі; контроль змісту трансльованих даних; аудіоконтроль місця або особи; відеоконтроль місця; спостереження і стеження за особою; спостереження за об'єктом; спеціальний слідчий експеримент; отримання зразків спеціальним способом, необхідних для порівняльного дослідження; контроль злочинної діяльності [1].

Так, Грибовський О.В. визначає ОРЗ, як сукупність узгоджених, взаємопов'язаних і поєднаних між собою загальною метою та завданнями дій уповноважених Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» суб'єктів, за заведеними оперативно-розшуковими справами із застосуванням комплексу оперативно-технічних науково обґрунтованих, законодавчо закріплених, гласних і негласних, тактично подібних методів, прийомів і способів отримання, перевірки і реалізації оперативно-значимої інформації та отримання фактичних даних, які можуть входити до предмету доказування у кримінальному провадженні, а також вирішення інших оперативно-тактичних завдань [6, с.187].

Наприклад, автори навчального посібника «Оперативно-розшукова діяльність» тлумачать оперативно-розшукові заходи як комплекс оперативно-технічних науково обґрунтованих, законодавчо закріплених, гласних і негласних, тактично подібних методів, прийомів і способів отримання, перевірки і реалізації оперативної інформації для вирішення задач оперативно-розшукової діяльності [7, с. 107].

Інші автори розглядають ОРЗ, як передбачений чинним законодавством структурний елемент ОРД, який складається з системи дій, спрямованих на використання оперативно-розшукових методів і засобів, що здійснюються у межах своєї компетенції спеціально уповноважені суб'єкти оперативно-розшукової діяльності, забезпечення кримінального судочинства.

Проаналізувавши викладене можна зробити висновок, що під ОРЗ розуміється система дій, що здійснюються спеціально уповноваженими та це суб'єктами, спрямована на виконання завдань ОРД за допомогою оперативно-розшукових методів та засобів, забезпечення кримінального судочинства.

Підводячи підсумки слід наголосити – ознаками законодавства, що відповідає вимогам ЄСПЛ, щодо використання ОРЗ відносяться:

- а) законодавча визначеність (вичерпний перелік ОРЗ закріплений у законі);
- б) конкретизації системи дій (сукупність певних засобів, методів);
- в) передбачення використання тільки для протидії тяжким та особливо тяжким злочинам;
- г) чітко визначене, обмежене коло суб'єктів, що уповноважені здійснювати ОРЗ;
- д) єдина спрямованість (забезпечення завдань ОРД);
- є) передбачення парламентського, судового та громадського контролю;
- ж) конкретизація підстав для кожного ОРЗ.

Означені вимоги повинні бути конкретизовані у новітній редакції оперативно-розшукового законодавства.

1. Правовое регулирование специальных (тайных) следственных действий в постсоветских странах: аналитический обзор / подготовлен А. Банчуком. Бишкек : ООН, 2014. 84 с.

2. Резолюція 2045 (2015) «Масове спостереження» [Електронний ресурс]. Режим доступу. URL : [http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML\(24.04.18\)](http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML(24.04.18)).

3. Роман Захаров проти Росії (Roman Zakharov v. Russia), рішення (Велика палата) від 4 грудня 2015 р., заява № 47143/06, [Електронний ресурс]. Режим доступу. URL : <http://zakoniros.ru> (12.05.18).

4. Висновок Генерального Директорату з прав людини та верховенства права Ради Європи на проект Закону України № 4778 «Про оперативно-розшукову діяльність»/ Підготовлено на основі експертного аналізу Брайана Чепела, Ральфа Роша, Сари Ширазян та Еріка Сванідзе [Електронний ресурс]. Режим доступу. URL : <https://rm.coe.int/16806f0e99> (04.06.17).

5. Хувіг проти Франції (Huvig v. France), рішення від 24 квітня 1990 р., заява № 11105/84. [Електронний ресурс]. Режим доступу. URL : <https://rm.coe.int/16806f0e99> (12.05.18).

6. Оперативно-розшукові заходи та негласні слідчі (розшукові) дії під час виявлення й фіксації одержання неправомірної вигоди»/ Грибовський О.В./ Юридичний часопис НАВС № 2. 2015.с. 180-190.

7. Оперативно-розшукова діяльність : навч. посіб. / [Є. М. Моїсеєв, О.М. Джужа] ; ред. Д. Й. Никифорчук [та ін.]. К. : Прав. єдність, 2009. 309 с.